

Dragica Haramija

O nenavadnih knjižničarkah, dobrih bralcih in zmešnjavi literarnih likov, ki končno najdejo svoje zgodbe

UVOD

Knjižnice in knjige so imele od nekdaj pomembno kulturnozgodovinsko vlogo, kar se kaže tudi pri preučevanju mladinske književnosti. Izbrana besedila ustrezajo določilnicam postmodernističnih postopkov (Kos, *Literarna teorija*, 2001), v delih sta posebej izpostavljeni metafikcija in medbesedilnost. V prispevku predstavljamo javne in zasebne knjižnice kot književne prostore v izbranih primerih iz mladinske književnosti in vlogo oživiljenih literarnih likov, pri čemer izhajamo iz teorije intertekstualnosti oz. medbesedilnosti po Marku Juvanu.¹ Že Roland Barthes je ob družbeni dimenziji besedila opozarjal tudi na način njegovega sprejemanja. Medbesedilnost jemljemo kot zgodovinsko kategorijo, ki pomeni navezovanje literarnega dela na že obstoječa besedila v zelo konkretni obliki, gre torej »za neke vrste literarni dialog s tradicijo« (Juvan, *Intertekstualnost*, 12) oz. za »ohranjanje kulturno-civilizacijskega spomina« (prav tam, 20). V izbranih delih gre za citatnost literarnih likov, ki v literarnem delu predstavljajo mejo med realnim in fantastičnim svetom.²

1 Juvan je v literarnem leksikonu *Intertekstualnost* (2000) pojasnil pojem in opredelil začetnike tovrstnega raziskovanja (Julija Kristeva in drugi). Medbesedilnost v izbranih delih je direktna: mladi bralec mora prepoznati literarne like iz drugih (predvsem kanonskih) besedil, da bi zmožl sestaviti pomene obravnavanih del. Izbrana literarna dela predstavljajo citatne literarne like kot »zakladnico arhetipskih oseb« (Juvan, *Intertekstualnost*, 23).

2 Ob navedenem izhajamo iz interpretacije (lat. interpretatio pomeni po SSKJ dojevanje, spoznavanje nečesa), ki je temelj hermenevtike. V grški mitologiji je Hermes »posrednik med bogovi in ljudmi« (Chevalier in Gheerbrant, *Slovar simbolov*, 169), je glasnik bogov, ki ljudem prinaša in interpretira njihova sporočila.

Druga skupina mladinskih literarnih del z izrazitimi medbesedilnimi elementi, s katero pa se v prispevku ne ukvarjamo natančneje, ker njihov literarni prostor ni knjižnica, se na predhodna dela navezuje pogosto tako, da literarni lik v zgodbi bere neko drugo literarno delo (kakor je mdr. razvidno iz obravnavanega dela Neli Kodrič Filipić), enako velja npr. za nekatera dela Majde Koren.³ Varianta te skupine z izraženo medbesedilnostjo je tudi postopek, ko literarni liki srečujejo v pripovedi like iz drugih, predhodno izdanih literarnih del, npr. Kristina Brenkova v knjigi *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*.⁴

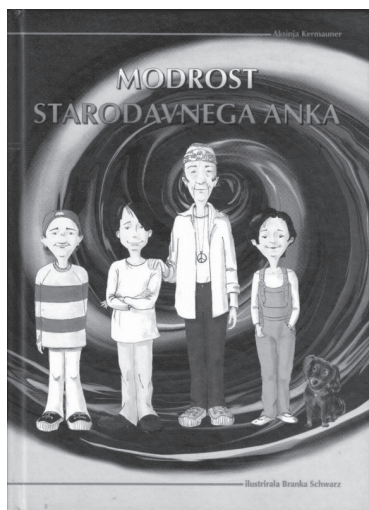
KNJIŽNICA KOT DOGAJALIŠČE

Za obravnavo smo izbrali literarno delo, v katerem so ob razvoju pisav predstavljene tudi knjižnice (Kermauner), ki hranijo knjige in pomenijo dostopnost do znanja v nekem zgodovinskem obdobju, in tri literarna besedila, katerih temeljno dogajališče je javna ali zasebna knjižnica, literarni liki pa v njih izstopijo iz knjig (Huseinović, Kodrič Filipić, Le Ray).

Javna knjižnica, kakor jo definira Center za razvoj knjižnic (2015), je »organizacija ali del organizacije, katere glavni namen je zagotavljati dostop do uporabe informacijskih virov, storitev in pripomočkov, ki so potrebni za zadovoljevanje informacijskih, raziskovalnih, izobraževalnih, kulturnih ali sprostitvenih potreb njenih uporabnikov. Knjižnice delimo na nacionalne, visokošolske, šolske, splošne in specialne.« Zasebna knjižnica je po Bibliotekarskem terminološkem slovarju »ki je zasebna lastnina, navadno namenjena določeni skupini uporabnikov, npr. družinska, plemiška knjižnica; sin. privatna knjižnica«. V izbranih literarnih delih so književni prostori javne knjižnice (Kermauner, Huseinović in Kodrič Filipić) in zasebna knjižnica (Le Ray).

3 V proznih delih Majde Koren je večkrat opazna medbesedilnost, pri čemer avtorica omenja dela drugih avtorjev (npr. pesniški antologiji ur. Andreja Ilca, projekt Aksinje Kermauner Ljubezan na prvi dotik) ali se navezuje na svoja lastna že natisnjena dela (npr. zajec Zlatko je v vseh delih poštar, v delu *Mihec* nastopa tudi Mihčeva sošolka Eva iz knjige *Eva in kozel*).

4 Kristina Brenkova v fantastični pripovedi *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* (1972) govori o deklici, ki v ponedeljek zjutraj na poti v šolo doživi prometno nesrečo, je v nezavesti, in s tem je izzvana dvodimenzionalnost, saj deklica hkrati potuje po fantastičnih svetovih, ki se imenujejo po dnevih v tednu; v nedeljo se vrne s poti, v realnosti se zbudi iz kome. V nadaljevanju navajamo tiste poti, ki deklico pripeljejo do književnih likov iz drugih literarnih del. Sredina cesta pripelje deklico in lisico do muze Copatarice, kjer tudi prespita. Posebej je poudarjena medbesedilna navezava na slikanico *Muca Copatarica*, ne le na besedilo Ele Peroci, temveč tudi na ilustracije Ančke Gošnik – Godec (Brenk, *Deklica Delfina*, 45): »Lesena vrata, zelene polknice na vsaki strani okenc, kot makov cvet rdeča streha. Tako hišico zna naslikati le odlična slikarka in otroci se je nikoli ne naveličajo gledati.« Kristina Brenkova na ta način utrjuje vstop deklice Delfine v fantastični svet, ker deklica zmore vstopiti v fiktivni svet zgodbe, pri mucu Copatarici zagleda na polici tudi knjigo *Lisica Zvitorepka*, kar bralcu neposredno nakaže, da je torej tudi lisica pravljica. Četrtekova cesta ju pelje skozi gozd, kjer srečata mravlje in rajsko ptico, Petkova cesta je vsa zasnežena, na njej sta srečali volka in vsi trije so prespali pri godcu, ki je imel violino z eno samo struno, a je znal igrati vse melodije. Sobotna cesta je bila železnica, z vlakom sta se peljali do hiše Mojce Pokrajculje, kjer sta prenočili.

Slika 1: Aksinja Kermauner, *Modrost starodavnega anka* (2000), naslovnica

Identificiranje knjižnice kot pomembnega prostora, kjer je shranjeno znanje človeške civilizacije, je vsebina fantastične pripovedi Aksinje Kermauner *Modrost starodavnega anka* (2000); slika 1. Avtorica npr. med drugim omenja aleksandrijsko knjižnico (str. 37):

Egipčanski faraon Ptolomej Filadelf je dal zgraditi velikansko knjižnico v Aleksandriji, ki je štela več kot pol milijona papirusnih zvitkov, na katerih je bilo zapisano vse znanje antike. Nato je slišal, da knjižnica v maloazijskem mestu Pergam prekaša aleksandrijsko. Iz jeze je prepovedal vsakršen izvoz papirusa v Malo Azijo. Vendar se pergamski kralj ni dal. Njegovi strojarji so odkrili, da tudi živalska koža lahko služi potrebam književnosti.

V delu sta dve ravni besedila, in sicer zgodovinska dejstva o razvoju pisav, papirja in tiska ter fantastično avanturistično potovanje skozi čas. Realne osebe iz sodobnosti, Nejc, Kaja, njen brat Aljaž in njun stric Vojc se zaradi ankove moči znajdejo v realnih okoliščinah in potujejo po različnih zgodovinsko pomembnih krajih sveta. Prehajanje literarnih likov med realnim in fantastičnim svetom je jasno zamejeno: vsi udeleženci se morajo hkrati dotakniti anka, ki ima moč, da jih časovno in krajevno locira na določeno, za razvoj pisave pomembno mesto. Epizodno vlogo v razvoju dogodkov prevzemajo realne osebe nekega časa, ki so povezane z razvojem pisave, papirja in tiska. Skozi napeto avanturistično zgodbo, razdeljena je na trinajst poglavij, so predstavljene življenjske razmere nekega zgodovinskega obdobja, pri čemer je poudarek na prepoznavanju jezikov in njihovih pisav. Začetno in končno poglavje sta časovno postavljeni v sodobnost, v realnem času se namreč zgodba odvije v de-

setih minutah, v irealnem času pa literarni liki potujejo skozi čas od približno 20000 let pred našim štetjem do leta 1984 (začetek množične uporabe osebnih računalnikov).⁵ Tri poglavja natančneje omenjajo tudi antično kulturo. V poglavju, naslovljenem *Biki in kače*, gre za spoznavanje visoko razvite minojske kulture na Kreti, kjer se potovalci skozi čas znajdejo v bogatem mestu Knosos. Stric otrokom razloži pomembnost kamna iz Rosette, na katerem (Kermanner, *Modrost starodavne anka*, 24–25) »je napisano enako besedilo – hvalnica vladarju – v treh različnih pisavah: hieroglifih, v demotični pisavi – to je pisava, ki so jo uporabljali Egipčani za vsakdanje potrebe, ker so bili hieroglifi preveč zapleteni – in v grščini. Francoz Champollion je poznal grščino in je lahko ugotovil, kaj pomenijo posamezni hieroglifi.« Nadalje stric otrokom razlaga o linearni A in linearni B pisavi ter disku iz Faistosu. (Prebivalci jih pogostijo in se ne zavedajo nevarnosti, da bodo zaradi izbruha vulkana vsi pomrli.) V zgodbo je vpleten tudi znameniti mit o Minotavru, Tezeju in Ariadnini niti. V poglavju *Črepinjska sodba* spoznajo Atene in starogrško kulturo, saj se znajdejo na Partenonu na Akropoli. Prispejo ravno v času, ko se v amfiteatru odvija drama (in stric jim razloži vse o grškem gledališču ter književnih zvrsteh, ki so jih pisali že v času stare Grčije). V tem poglavju stric razloži vrste pisav, torej logografsko, zlogovno in abecedno pisava (prav tam, 30):

Pred približno 3500 leti so prebivalci vzhodne obale Sredozemskega morja spoznali, da je precej lažje, če posamezen znak pomeni le en glas, ker potem lahko sestavljaš praktično vse besede. Feničani so njihovo abecedo izpopolnili in jo zanesli h Grkom, ti pa so ji dodali znake za

5 Vsako od enajstih vmesnih poglavij predstavlja pomemben dogodek, ki je povezan s pisavo, ob tem pa se literarni liki srečajo tudi z neprijetno platjo zgodovinskih dejstev (npr. z vojnam, žrtvovanjem ljudi bogovom, z izkoriščanjem podložnikov v srednjem veku ...). Posamezno poglavje je zaokrožena celota zgodovinskega obdobja in predstavlja mozaik v celotnem razvoju človeške civilizacije. Pustolovščina se začne z izginotjem Kajinega psa Žaka, ki se ob njihovi vrnitvi vrne v sodobni čas, z dogodkom pa sta povezani tudi najdbi starodavne anka (to je egipčanski sveti križ, ki predstavlja večno življenje) in pisma (poziv, naj otroci vrnejo ank). Otroci po odgovore pohitijo k stricu Vojcu, ki se spozna na jezike, pisave in zgodovino, prvi zaplet oz. prvo potovanje v čas pa se zgodi, ko se vsi štirje naenkrat dotaknejo anka. Znajdejo se v času približno 20000 let pred našim štetjem v Lascauxu, v prazgodovinski jami, v kateri so živeli praljudje (da jih je poslal ank v čas nazaj, jim postane jasno, ker je barva jamskih slikarjev še sveža). Nato se spet dotaknejo anka in se znajdejo v Babilonu, v Mezopotamiji (spoznajo prvo pisavo), naslednji časovni skok jih pripelje v egipčansko grobnico (pisava, papirus), sledi ogled izdelave papirja na Kitajskem (tu prvič navežejo stik s človekom). Sledijo poglavja o antiki (obravnavani v temeljnem besedilu). V nadaljevanju literarnega dela sledi ogled izdelave srednjeveških kodeksov, preskok k indijanski kulturi (Maji, Azteki, Inki), ki so jo belci skoraj popolnoma uničili, nato se znajdejo v tiskarni sredi Nemčije (prepoznajo Gutenberga), sledi poglavje o brajlici in nadaljnjem razvoju tiska (znajdejo se v neki knjižnici, prostor in čas nista natančno določena), ki (za enkrat) doživi vrhunec leta 1984, ko razvijejo osebne računalnike. V vsakem izmed obdobj spoznajo nekaj črk, pridobljeno znanje pa jim pomaga razvozlati pismo, ki so ga našli v sodobnosti, ko je izginil Žak. V zadnjem poglavju se jim pokaže stražar časa in varuh časovnih popotnikov, ki skrbi, da je v preteklosti in prihodnosti vse prav, s seboj pa odnese tudi ank. Posebno dragocene so knjižne ilustracije Branke Schwarz, ki je v delu upodobila vse omenjene pisave in druge opisane razvojno-civilizacijske dobrine, ilustracije namreč omogočajo natančnejšo predstavo o razvoju ene najpomembnejših človeških kulturnih dobrin, pisave. Ob koncu knjige je slovarček, ki pojasnjuje manj znane besede.

samoglasnike, ki jih v prejšnjih jezikih ni bilo. Grška abeceda se imenuje alfabet, ker sta prvi črki alfa in beta. Od Grkov pa so jih preko Etruščanov prevzeli Rimljani, ki so uvedli tako zaporedje črk, ki ga poznamo danes – a, b, c – torej abeceda. Z abecedo pa se da zapisati prav vse: pojme, misli ... To je povest o tem, kako je človek premagal lastno pozabljivost.

V poglavju *V amfiteatru* pristanejo popotniki skozi čas v Rimu in se srečajo z latinščino (gladiatorske igre v rimskem koloseju pa jih sploh ne navdušijo).

Pri izbranih delih o oživiljenih literarnih likih je dvodimenzionalnost dogajanja vzpostavljena z vstopom glavnih literarnih likov v knjižnico: realne osebe (knjižničarka, Peter in Maša, Natan) v realnem prostoru (mestna knjižnica, šolska knjižnica, knjižnica v hiši tete Eleonore) in času (ponoči oz. ko je javna knjižnica zaprta za javnost) doživijo irealni stik s književnimi junaki. Prostor in čas sta v zgodbah realna; jasno je tudi razmerje med liki iz realnega sveta in liki iz knjig. Glavni liki imajo realistično perspektivo, torej bi lahko obstajali, vendar ključni dogodek, reševanje književnih likov in vzpostavljanje reda, pomeni na nivoju dogajanja (ne pa tudi prostora ali časa) njihov prestop v sfero fantastičnega. Distanco do književnosti vzpostavljajo pisateljice ravno z literarnimi liki: z glavnimi liki, ki delujejo realno, a so vendarle literarna lika, in z literarnimi liki, ki jih vsak bralec jemlje kot literarne, saj jih pozna iz drugih literarnih del. Medbesedilnost je vzpostavljena z ohranjanjem lastnosti poznanih književnih likov, ki se znajdejo v obravnavanih zgodbah, deloma je uporabljen tudi postopek citatnosti iz del, ki jim pripadajo literarni liki, torej iz izvornih besedil oz. prototekstov.

V slikanici *Nenavadna knjižničarka* Kašmirja Huseinovića (2011, slika 2) so že v uvodnem delu zgodbe (jezikovni kod) in na prvih dveh ilustracijah

Slika 2: Kašmir Huseinović, *Nenavadna knjižničarka* (2011), naslovnica

(likovni kod) podani vsi temeljni elementi: knjižnica, knjige in književni liki. Pisatelj uvede zgodbo takole (str. 7):

V največji mestni knjižnici največjega mesta na svetu so na najbolj odmaknjeni polici v najbolj oddaljeni sobi stale najbolj osamljene knjige. Knjige, ki jih ni nihče bral ali vzel iz knjižnice. /.../ Nekega dne so se liki iz najbolj odmaknjenih knjig z najbolj odmaknjene police iz najbolj oddaljene sobe odločili oditi iz knjig v svet, da bi izvedeli, zakaj nikoli nihče ne bere najbolj odmaknjenih pravljič.

Kmalu se izkaže, da je za nezadovoljstvo literarnih likov, o katerih nihče ne bere, ker si bralci ne izposodijo knjig, kriva nenavadna knjižničarka, ta namreč (nezavedno) odlaga najbolj zanimive knjige v najbolj oddaljenem prostoru mestne knjižnice. Knjižnica je dom vseh knjižnih junakov, zato npr. (prav tam 32) »/.../ se je velikan odpravil raziskovat med knjižne police. Saj bi rušil vse pred sabo, konec koncev je le velikan, a je občutil strahospoštovanje do knjig.«

V romanu Neli Kodrič Filipič *49:03:39* (2008; slika 3) je naslov dela povezan s časom: pomeni namreč čas, ko se Peter in Maša trudita književne like spraviti nazaj v njihove knjige. Književni čas je namreč zgoščen na malce več kot dva dni: od petka zvečer, ko čistilke zapustijo šolo, do nedelje zvečer, ko Peter in Maša pospravita šolo za knjižnimi junaki in odideta iz nje.

Slika 3: *Neli Kodrič Filipič (2008), 49:03:39, naslovnica*

Osnovna šola, ožje pa šolska knjižnica, je temeljni književni prostor literarnega dela. Devetošolka Maša vdre v šolo, da bi si popravila ocene v redovalnici, tam sreča Petra Klemenčiča (kličejo ga Peter Petkar), ki želi poskrbeti, da se bodo knjižni junaki vrnili v svoje zgodbe, pri čemer mu

pomaga ostareli pisatelj Zanut (književni lik iz pisateljčinega romana *Lov na zvezde*). Peter pripelje Mašo v šolsko knjižnico. Knjižnice in branja se je Maša odločno izogibala, zato ji je Peter težko pojasnil, kaj se dogaja, saj še nikoli ni slišala za *močno branje* in ni razumela, da se vsi odgovori skrivajo v knjigah. Nenavadna dejstva so se kopičila: Peter je imel ključ, s katerim je odklenil knjižnico, »[p]rostor je osvetljevala čudna in nenaravna svetloba« (str. 36), poznal je knjižničarkino računalniško geslo, takoj se je začel pogovarjati z Zanutom in s kačo iz *Knjige o džungli*. Maša je tudi takoj opazila (str. 45), da je »Peter /.../ pogosto vstal in stopil do knjižnih polic. Knjižnico je očitno poznal bolje od same knjižničarke. Videti je bilo, da natančno ve, kaj išče, saj je vsakokrat zelo hitro našel želeno knjigo.«

Slikanica *Hiša pravljič* (2012) Anike Le Ray in ilustratorke Rébecce Dautremer na prvi ilustraciji prikazuje pokrajino z ovinkasto cesto, speljano nad prepadom, in avtomobilom, s katerim se pelje Natanova družina na počitnice v Eleonorino vilo. Hišo je družina podedovala po tetini smrti, zato se je zdela dečku, ki je bil vaju, da jih teta pričaka »s knjigo v roki in z mačkom v naročju« (str. 4), hiša pusta in prazna. Čutil je, da je izgubil bralko, saj mu je Eleonora pogosto brala, nato pa, ko »je zaprla knjigo, je otrok položil glavo v naročje stare gospe. In tako sta obstala, nepremična, v tišini sanj« (str. 7). Eleonora je Natanu zapustila ključ *prepovedanih vrat* in vse, kar se nahaja v sobi. Natan je odklenil vrata in vstopil (str. 10–11):

Videl ni ničesar nenavadnega: zaprašeno pisalno mizo, portret Eleonore na zidu, zraven okna pa globus. Spraševal se je, kaj neki mu je hotela podariti stara gospa. Mogoče ga presenečenje čaka za zaveso! Z rokami je razmaknil zastor. V temi je zagledal ... KNJIŽNICO! Na stotine, tisoče knjig, nakopičenih, nagrmdenih in natlačenih, je plezalo do stropa. To je bilo torej to! Eleonore ni bilo več, da bi mu brala, zato mu je zaupala knjige. Tako ne bo prikrajšan za zgodbe, ki jih je imel tako zelo rad. Toda danes so knjige brez glasu bralke izgubile svoj čar.

Tisto noč je vihar poškodoval hišo. Ker družina ni imela denarja za popravilo, se je Natan odločil, da se raje odpove svoji dediščini (knjigam) kakor hiši, privolil je, da knjige prodajo starinarju. Mama mu je predlagala, naj si izbere eno knjigo v spomin na Eleonoro. Med izbiranjem knjige so oživeli vsi znaki v njih, dečka je bilo nepopisno strah, omedlel je. Fantastično dogajanje je nakazano, ko se Natan spet zaveda, takrat je bila že noč (str. 17–19; slika 4):

Počasi se je k njegovim ušesom začelo primikati šepetanje ... zatem pa še majhni, drobni, lahni koraki, komaj zaznavni. /.../ 'Kako je dobil ključ? To je mogoče naslednik!' /.../ 'Eleonora nam je obljubila naslednika! Me veseli, da sem te spoznal,' je rekel čudaški maček. 'Kako ste prišli sem

... Od kod ste?' je bil presenečen Natan, ko je spoznal Obutega mačka, kapitana Kljuko, Pepelko, Rdečo kapico in celo zlobnega volka. 'Eleonora nas je zbrala tukaj' je pojasnila Pepelka. 'Z vsakega potovanja je prinesla nove knjige.' 'Knjige v knjižnici so NASELJENE,' je dodal Guliver.

Slika 4: *Knjige v knjižnici so naseljene*. Anik Le Ray, Rébecca Dautremer, *Hiša pravljic* (2012), 20–21

Natan bi moral prebrati besedilo, napisano na steni, drugače se bodo naslednje opoldne razblinile zgodbe literarnih likov in oni z njimi. Književni liki so namreč ugotovili, da jih je deček prodal, ta pa se je branil, da ni vedel, da so knjige naseljene. Zlobna vila ga je za kazen pomanjšala. Ko je prišel starinar po knjige, so se liki skrili v svoje zgodbe, Alica je Natanu ponudila zavetje v svoji knjigi na strani 34.⁶ Sledi pustolovski del zgodbe, ko Alica, Beli zajec, Natan in Ljudožerec poskušajo priti iz starinarnice do knjižnice: napete dogodivščine zaplete s pomočjo Natanove sestre Angelike uspešno rešijo, Natan pravočasno (pred poldnevom) prebere napis na steni knjižnice, zgodba se srečno razplete, on pa upraviči to, da je novi lastnik knjižnice. Vse knjige pripeljejo nazaj v knjižnico, junaki imajo spet svoj dom, Zlobna vila odčara Natana, vsi liki sprejmejo tudi Angeliko.

MEDBESEDILNOST

V zgodbi *Nenavadna knjižničarka* (2011) je Kašmir Huseinović literarnemu liku iz realnega sveta, knjižničarki, hkrati namenil vlogo meje med realnostjo in fantastiko. Fantastični dogodek, oživitev literarnih likov in njihov izstop iz knjig, je pojasnjen z vzrokom iz realnega sveta, in sicer s slabim vremenom. Ko se je zaradi vetra odprlo knjižnično okno, veter pa je zavrtinčil prah s

⁶ Ne glede na prevode ali original Alica povabi Natana nekam v tretje poglavje svoje knjige, ki ima naslov Predvolilna tekma in dolga zavita štorija (Alica dobi naprstnik, Miška pa ji pove svojo dolgo, žalostno, zavito zgodbo.).

pozabljenih knjig, sta na prah vplivala še blisk in grom: prah se je začel belo svetlikati, postal je čaroben (Huseinović, *Nenavadna knjižničarka*, 10): »Počasi se je začel spuščati na najbolj odmaknjene knjige, in to prav v trenutku, ko so se liki iz knjig odločili oditi v svet in izvedeti, zakaj nihče ne bere najbolj odmaknjenih knjig.« Odnos med knjižničarko in literarnimi liki ves čas dogajanja jasno ločen od realnosti, knjižničarka se zaveda, da morajo biti liki do ponedeljka zjutraj, ko bo knjižnica spet odprta, varno spravljene v knjigah. Pripoved je deljena na pet poglavij, prvo in zadnje sta povezana s temeljno temo. V drugem poglavju, ki se odvija za levimi vrati knjižnice, realna oseba Matilda dela v knjigoveznici, govori z dečkom s kokošjo, ki nese zlata jajca, in ni čisto prepričana, ali je pravljica prišla k njej, ali je ona v pravljici; v zgodbo se vmeša še poštar, ki prinese dečku telegram, naj se vrne v svojo pravljico. Za desnimi vrati sta velikan in deček sestavila svoji zgodbi in ugotovila sta, da sta sorodnika, v poglavju ni omenjeno nobeno bitje iz realnega sveta, ob njima namreč nastopa le še duh iz knjižnice. V sobi za srednjimi vrati je prostor, ki (str. 42) »ga ni, a hkrati je. To je prostor med resničnostjo in domišljijo.« V tem prostoru sta se znašla Ostržek in vila Plavolaska, a sta bila odločena, da bosta do ponedeljka zjutraj našla pot v svojo knjigo. Zadnje poglavje je pojasnilo, sledi srečen konec. Pojasnilo o tem, kaj se bo zgodilo, če književnim likom do odprtja knjižnice (torej do ponedeljka zjutraj) ne bo uspelo priti v svoje knjige (str. 45): »Resničnost in domišljija se bosta pomešala. In ne bomo več vedeli, ali smo v resničnosti ali v domišljiji.« V ponedeljek zjutraj spet zapiha veter, odpihne čarobni prah, vsi knjižni junaki pa se želijo vrniti v svoje knjige, da si jih bodo otroci lahko izposodili.

Zanimiv je dialog med knjižničarko in oživiljenimi literarnimi liki (str. 10):

Takšna, malce debelušna, blede polti in rdečih las, je bila videti kot oseba iz pravljice. /.../

‘Iz katere pravljice ste pa Vi? Nismo Vas še videli. Čeprav se nam zdite znani, Vas ne poznamo.’

‘Jaz sem iz mestne knjižnice,’ jim je odgovorila.

‘Te pravljice še ne poznamo,’ je odvrnil Ostržek.

‘Tudi mi je ne poznamo,’ so pritegnili še vsi drugi.

‘No jaz sem od tukaj, iz mestne knjižnice,’ je ponovila nenavadna knjižničarka.

‘Saj smo tudi mi od tukaj, iz te mestne knjižnice, s teh polic, iz teh knjig,’ so pritegnili še vsi drugi.

‘Jaz sem knjižničarka. Delam tu, v mestni knjižnici,’ jim je skušala pojasniti nenavadna knjižničarka.

Literarni liki se ne znajo vrniti v svoje knjige, knjižničarka je namreč mislila, da bo rešila zmešnjavo tako, da bo knjige vrnila nazaj na ustrezne police. Duh iz knjižnice jo je opozoril, da so knjige brez junakov prazne;

hkrati jo je opozoril, naj zmešnjavo čim prej reši, ker bi se lahko zgodilo, da bi liki iz vseh knjig zapustili svoje knjige.⁷

V romanu Neli Kodrič Filipić s skrivnostnim naslovom *49:03:39* (2008) Peter in Maša stopata v literarnem delu v interakcijo z več kot petdesetimi literarnimi liki iz knjig, npr. kača iz *Knjige o džungli*, Nežka iz *Pestrne*, Harry Potter, Jagoda in Dragi iz *Ko zorijo jagode*, Sneguljčica, palčki, Kekec, pošast (Rdečelasec) iz pesmi Danila I. Harmsa, Ostržek, mojster Pepe, lisica in maček, Čarovnik iz *Oza*, Strašilo in Lev, Rdeča kapica, Janko in Metka ter čarovnica, Pepelka, Mali princ, Srečni princ, Trnuljčica in številni drugi. Peter in Maša sta najstnika iz realnega sveta, ki poskušata rešiti zmešnjavo oživiljenih literarnih likov, književni čas in prostor v celotnem romanu ostajata v realistični perspektivi. Nekateri liki (npr. Sneguljčica, Dragi, Kekec) se ne želijo vrniti v svoje knjige, ker se jim zdi življenje v sodobnosti neprimerno bolj vznemirljivo (npr. Dragi bi zelo rad imel mobilni telefon, Sneguljčica bi nastopala v oddaji, kjer odkrivajo talente in bi postala zvezda), spet drugi si želijo čim prej nazaj v svoj književni svet. Peter Maši razlaga o težavah vrnitve, ta pa kmalu razkrinka Zanuta, ki ni človek, temveč lik pisatelja iz knjige *Lov na zvezde*, torej je potrebno tudi njega spraviti nazaj v lastno knjigo.⁸ Maša ugotovi, da Peter potrebuje pomoč, svojih ocen ne želi več popraviti s prevaro, temveč z znanjem in Petru res pomaga. Med vsemi knjižnimi liki je v največjo pomoč Harry Potter, ki se – ob Maši in Petru – najbolj zaveda mešanja svetov, kar lahko ima katastrofalne posledice. Če mešanja svetov ne preprečijo, lahko pride do pobega v obe smeri: bralci se lahko izgubijo v knjige, knjižni junaku preidejo v realni svet. Zanuta pove, da se lahko knjižni junaki vrnejo v knjige s pomočjo zgodbe za prehod in zvarka, ki je shranjen v Zanutovi steklenički. V dogajanje se vmeša Rdečelasec, ki je pristaš *bele*, ta združba želi vse književne like poslati v belino, torej v nič. Zvarek se polije po prazni *Knjigi pritožb*, le-ta posrka Rdečelasca, Zanuta in Harryja Potterja, Maša in Peter prepričata tudi druge knjižne like, naj stopijo v beli zvezek (*Knjigo pritožb*, ki je povsem prazna). Peter jim bo napisal v tem praznem zvezku pritožb, prepojenim z zvarkom, kratke zgodbe, da se bodo lahko vrnili v svoje knjige. Uporabil bo tisto, kar je zanje pisal Zanuta.

7 Mišek Bartolomej dobi ime po portugalskem morjeplovcu, avtor Kašmir Huseinović in Andrea Perlik Huseinović sta izdala tudi slikanico *Bartolomeo pustolov* (2012), torej se avtorja referirata na svoje lastno delo. Ostržek in vila Plavolaska imata ohranjene enake lastnosti, kakor v temeljnem Collodijevem delu (*Ostržku raste nos*, Plavolaska ga ves čas zagovarja in pove, da bo postal pravi deček). Ostržek, Bartolomej in Velikan ponudijo knjižničarki rešitev, naj gre z njimi.

8 Neli Kodrič Filipić v fantastični pripovedi uporabi medbesedilnost na nivoju literarnega lika pisatelja Zanuta, ki je hkrati tudi zdravilec in ima moč, da se lahko pogovarja z Dorotejo. Ta je v realnosti izginila, deklica je namreč prestopila mejo realnega sveta (šla je na drugo stran), stopila je v fantazijo, poti nazaj v realni svet pa ni našla nikoli. Doroteja in Zenu imata vsak formulo, ki je ne zaupata drugemu: Zenu si jo mrmra, ko pripravlja čaj iz mahu, zato ima ta posebno moč, Doroteja ima formulo, zapisano na medaljonu. Skupaj bi formuli dali človeku neverjetno moč, postal bi gospodar življenja in smrti, zemlje in neba. Zenu noče formule, saj meni, da je ta za ljudi preveč nevarna. Doroteja ima seveda podobne lastnosti kot istoimenski literarni lik v delu *Čarovnik iz Oza* Lymana Franka Baumana (delo je bilo v originalu izdano leta 1900).

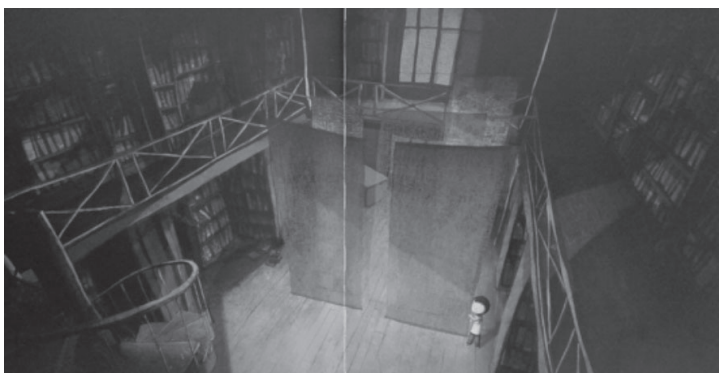
Junaki so varno spravljani (skriti), Maša in Peter pospravita nered po šoli in jo zapustita, ključke pa odvržeta v reko, tako je njuna dogodivščina tudi na simbolni ravni končana.

Za izbrano literarno delo je pomemben zgodbeni element močno branje, ki ga pisateljica opredeli kot (str. 100):

Prva lastnost močnega branja sta bili sposobnost povečane in razširjene pozornosti ob hipnem in meditativnem prepuščanju vsebine zapisa, ki pa sta istočasno dovoljevali oddvojeno in kritično presojo prebranega. K temu so pionirji MB dodali še poseben način zelo hitrega branja ter sposobnost čustvenega vživljanja, ki pa je lahko dvorezen meč.

Mojstri močnega branja ne puščajo sledov v knjigah, po katerih se sprehajajo, tisti pa, ki so začetniki, se jim lahko zgodi, da se vmešajo v zgodbo. To seveda ni dovoljeno: knjige vplivajo na ljudi in ljudje na vsebine knjig, zato Peter pojasnjuje književnim likom (prav tam, 109): »V tem svetu ne morete ostati. Vaša prisotnost ogroža ne le ta svet, temveč tudi vse, ki so preko nevidnih niti povezani z njim.«

V *Hiši pravljic* je omenjenih veliko literarnih likov iz drugih del (oživitev le-teh v Kérytyju je tudi Eleonorina skrivnost, kar je razvidno iz originalnega naslova). Najpomembnejši so Alica, Beli Zajec (ki ves čas nosi s sabo uro, na katero pogleduje) in Ljudožerec. Ti trije skupaj z dečkom Natanom rešujejo vse druge knjige, da junaki ne bi zbledeli. Takoj na začetku so omenjeni Obuti maček, Ostržek, Peter Pan, Pepelka, Rdeča kapica in volk (ki ves čas nastopata v paru), Zlobna vila, bolj mimogrede pa so omenjeni še kralj Artur, deklica, ki ima vžigalice, Guliver, kapitan Kljuka, Merlin, tri vile in Jakec (in čarobni fižolček). Natan je moral v bitki s časom in z velikanskimi preprekami do opoldne prebrati sporočilo, napisano na steni knjižnice (v francoščini Le Ray, Kéryty, la maison des contes, 24; v slovenščini na platnici): »Samo zato, ker je pravljica, še ni neresnično.« (Slika 5)

Slika 5: Knjižnica. Anik Le Ray, Rébecca Dautremer, *Hiša pravljic* (2012): 10–11

Intraikonično besedilo (besedilo, ki je del ilustracije) mu je uspelo pravočasno prebrati, kar je z zadovoljstvom oznanil Beli zajec. Knjižni junaki so bili rešeni, Zlobna vila pa je povečala dečka nazaj v njegovo naravno velikost (prej ga je za kazen namreč pomanjšala). Hiša pravljic sodi med slikanice, zato velja omeniti sestavljanje multimodalnih pomenov skozi jezikovni in likovni kod sporočanja. Zelo povedni so vezni listi, na katerih je podan književni prostor – to je zasebna knjižnica, v kateri so knjige naseljene. Intraikonično besedilo, napisano na steni knjižnice, ki ga je moral prebrati Natan, ni prevedeno, pomeni pa rešitev zapleta (zato je zgodba najbrž manj jasna). Vsi literarni liki iz prototekstov imajo bolj ali manj ohranjene svoje primarne lastnosti (npr. kapitan Kljuka opazuje dogajanje skozi daljnogled; zajec ves čas pogleduje na uro; Zlobna vila iz Trnuljčice pa Natanu oteži reševanje naloge, na koncu svojo kazen popravi).

SKLEP

Medbesedilnost in kulturna zgodovina sta najpomembnejša elementa obravnavanih besedil, njihov skupni imenovalec pa so knjižnice kot književni prostori.⁹ Izbrana dela *Nenavadna knjižničarka*, 49:03:39 in *Hiša pravljic*, čeprav izhajajo iz različnih držav (Hrvaška, Slovenija, Francija) in posledično omenjajo različna kanonska besedila, vsebujejo vendarle nekatere iste literarne like oz. omenjajo iste prototekste ali se navezujejo na iste avtorje: najbolj opazni so brata Grimm z različnimi pravljicami (npr. Pepelka, volk in Rdeča kapica iz istoimenske pravljice, Obuti maček, Jakec in čarobni fižolček, Sneguljčica), Hans Christian Andersen (Deklica z vžigalicami), omenjeni so še Peter Pan (J. M. Barrie), Alica v čudežni deželi (Lewis Carroll), Ostržek in vila Plavolaska (Carlo Collodi) in zbirka Tisoč in ena noč. Referenčna besedila tvorijo svetovni kanon mladinske književnosti. V knjigi slovenske pisateljice Neli Kodrič Filipič se pojavljajo tudi literarni liki, ki tvorijo kanon slovenske mladinske književnosti, npr., Dragi in Jagoda (Branka Jurca *Ko zorijo Jagode*), Nežka (France Bevk *Pestrna*), Kekec (Josip Vandot), in liki iz prevedenih literarnih del, ob že omenjenih še npr. Harry Potter (J. K. Rowling), Rdečelasec (D. I. Harms),

9 Opozoriti velja na fantastično pripoved Neli Kodrič Filipič *Lov na zvezde* (1995), čeprav dela nismo podrobneje obravnavali, saj književni prostor ni knjižnica, kar je bil ključni element izbire besedil. V *Lovu na zvezde* je namreč izpostavljena še druga vrsta medbesedilnosti, in sicer ima Lana (tudi literarni lik), ki je strastna bralka, zanimivo teorijo o literarnih likih (str. 33): »Ko se je naučila brati, je knjige požirala kot za stavo. Toda kmalu je opazila nekaj zelo čudnega. Pravljični junaki in vsi navidez izmišljeni junaki se pojavljajo v različnih zgodbah in pri tem spreminjajo svoj izgled, poklic, bivališče in čas dogajanja. Izposojajo si pisatelje, ki mislijo, da so njihovi gospodarji. Vsi liki v tej svoji igri ne spremenijo samo nečesa – svojega imena! Lana si jih je zapomnila po imenih in začudeno ugotovila, kako so od zadnjega nastopa napredovali, se pomladili ali postarali, včasih spremenili celo spol. Pisatelji pa so ostajali samo izbrane žrtve njihovih zvijač. Lana je slutila, da mora nekje obstajati neobičajen trg, na katerem se srečujejo vse osebe vseh napisanih in še nenapisanih knjig in izmenjujejo pisatelje.«

kača iz Knjige o džungli (Rudyard Kipling), Mali princ (Antoine de Saint-Exupéry).

V knjigi *Nenavadna knjižničarka* deček, ki hodi okrog po svetu z ukradeno (in pozneje podarjeno kokošjo), ki nese zlata jajca, in Velikan razmišljata o tem, da nujno potrebujeta pomoč, da bi sploh našla pot v svojo knjigo. Odločita se, da bosta zato raje poiskala tisto gospo, ki dela v knjižnici, le tega ne vesta, ali se prijazna gospa, ki se spozna na knjige, imenuje (Huseinović, *Nenavadna knjižničarka*, 39) »nekaj takega kot ... knjižarkancija ... ne ... knjižarčenka ... knji ... nekaj kot knjiga ...« Po njunem bi lahko bila še knjižarka, knjigoverka, knjižličarka. Pri vzpostavljanju reda v knjižnicah, kadar junaki pobegnejo ali izstopijo iz knjig, se velja zanesti na pozitivne literarne like. Meja prehoda književnih likov v svet ljudi je natančno izražena, hkrati namreč pomeni mejo med realnim in fantastičnim dogajanjem. Obravnavana dela bralca opozarjajo tudi na to, da so knjige naseljene in da je treba za srečen konec obvladati močno branje.¹⁰

BIBLIOGRAFIJA:

Viri

- Huseinović, Kašmir. *Nenavadna knjižničarka*. Ilustracije Andrea Petrlik Huseinović. Prev. Mina Ristanc. Naslov izvirnika *Neobična knjižničarka*. Ljubljana: Karantanija, 2011.
- Kermauner, Aksinja. *Skrivnost starodavnega* anka. Ilustracije Branka Schwarz. Radovljica: Didakta, 2000.
- Kodrič, Neli. 49:03:39. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008. Knjižnica Sinjega galeba 315.
- Le Ray, Anik. *Hiša pravljic*. Ilustracije Rébecca Dautremer. Prev. Višnja Fičor. Naslov izvirnika *Kéridy, la maison des contes*, 2009. Ljubljana: Sanje, 2012. Zbirka Sanjska knjigica.

Druga literatura

- Biti, Vladimir. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska, 1997.
- Carroll, Lewis. Aličine dogodivščine v čudežni deželi. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011. Zbirka Domače branje Knjiga pred nosom.
- Center za razvoj knjižnic. *Definicija knjižnice*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2015 http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/definicije/definicije_2015.pdf (obiskano 20. 2. 2017).
- Chevalier, Jean in Alain Gheerbrant. *Slovar simbolov*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
- Haramija, Dragica. *Nagrajene pisave*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2012.
- Juvan, Marko. *Intertekstualnost*. Literarni leksikon 45. Ljubljana: DZS.
- Kobe, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
- Kodrič, Neli. *Lov na zvezde*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995. Knjižnica Sinjega galeba 286.

¹⁰ Članek je nastal v okviru programske skupine Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (P6-0156), ki jo financira ARRS.

Kos, Janko. *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS, 2001.

Kos, Janko. *Postmodernizem*. Ljubljana: DZS, 1995. Literarni leksikon 43.

Termania: Zasebna knjižnica. *Bibliotekarski terminološki slovar*. net/slovarji/bibliotekarski-terminoloski-slovar/4181455/zasebna-knjiznica (obiskano 4. 4. 2017).